

Warszawa, 30-08-2022 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

IX.517.562.2022.MK

Pan
gen. Jacek Kitliński
Dyrektor Generalny
Służby Więziennej

Szanowny Panie Dyrektorze,

w swoich działaniach Rzecznik Praw Obywatelskich wielokrotnie podejmował kwestie dotyczące odbywania kary pozbawienia wolności przez osoby z niepełnosprawnością fizyczną, wskazując na szczególne, wymagające uwzględnienia w działaniach Służby Więziennej, potrzeby tej grupy osadzonych. Zagadnienia te były m. in. przedmiotem korespondencji Rzecznika z Dyrektorem Generalnym Służby Więziennej i Ministrem Sprawiedliwości¹, a także raportu tematycznego Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur².

Wnioski kierowane do Biura RPO przez więźniów i ich bliskich pokazują jednak, że pewne problemy pozostają w dalszym ciągu nierozwiązane. Szczególną trudność stanowi wciąż zapewnienie w warunkach więziennych odpowiedniej pomocy osobom, które nie radzą sobie samodzielnie z wykonywaniem podstawowych czynności dnia codziennego, w tym także z zakresu samoobsługi. Przykładem może być badana w

¹ II.517.94.2014; IX.517.411.2015.

² Monitoring traktowania więźniów z niepełnosprawnością fizyczną i sensoryczną, 2019.

ostatnim czasie w Biurze RPO sprawa osadzonego, który cierpi na porażenie czterokończynowe i z uwagi na poważnie ograniczoną możliwość samodzielnej egzystencji wymaga stałej opieki i pomocy innej osoby. W praktyce wymaga pomocy przy wszystkich czynnościach dnia codziennego, w tym związanych z ubieraniem, utrzymaniem higieny, spożywaniem posiłków, załatwianiem potrzeb fizjologicznych.

Z informacji przekazanych przez Centralny Zarząd Służby Więziennej, który na prośbę Rzecznika zbadał sprawę, wynika, że podczas pobytu w czterech kolejnych jednostkach penitencjarnych osadzony był umieszczany w celach mieszkalnych przystosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnością, z odpowiednio dobranymi osobami, które udzielały mu bieżącej pomocy w codziennych czynnościach. Ze względu na stopień niepełnosprawności osadzonego oznacza to, że był on w praktyce całkowicie zdany na pomoc współwięźniów, do zakresu której należało również udzielanie wsparcia przy wykonywaniu intymnych czynności higienicznych i załatwianiu potrzeb fizjologicznych. Centralny Zarząd Służby Więziennej nie dostrzegł w tym nieprawidłowości, w pełni akceptując sposób działania administracji poszczególnych jednostek, w których osadzony w takich warunkach był umieszczony.

W sprawach dotyczących osób z niepełnosprawnościami przebywających w jednostkach penitencjarnych wielokrotnie wypowiadał się Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu, w kontekście zapewnienia tym osobom właściwych warunków odbywania kary, wyroki zapadły również w sprawach przeciwko Polsce³. W swoich rozstrzygnięciach Europejski Trybunał niezmiennie podkreśla, że na Państwie spoczywa obowiązek zapewnienia, aby warunki pozbawienia wolności były dostosowane do stanu zdrowia skazanego, w tym uwzględniały potrzeby wynikające z jego niepełnosprawności. Wskazuje, iż od Państwa wymaga się zapewnienia, aby więźniowie niepełnosprawni fizycznie byli osadzeni w warunkach, które nie uwłaczają ich godności oraz aby sposób wykonywania kary nie narażał ich na ból czy trudności, których intensywność przekraczałyby nieunikniony poziom cierpienia, nieodłącznie związany z faktem uwięzienia. Kierując się tymi zasadami Europejski Trybunał Praw

³ Por. sprawy z grupy Kaprykowski przeciwko Polsce: Kaprykowski przeciwko Polsce, wyrok z dnia 3 lutego 2009 r. (skarga nr 23052/05); D.G. przeciwko Polsce, wyrok z dnia 12 lutego 2013 r. (skarga nr 45705/07); Bujak przeciwko Polsce, wyrok z dnia 21 marca 2017 r. (skarga nr 686/12).

Człowieka w swoich rozstrzygnięciach krytyce poddaje system, w ramach którego niepełnosprawnemu fizycznie więźniowi zapewniona jest rutynowa pomoc ze strony współwięźniów. Uznaje bowiem, że uzależnienie jego egzystencji od współwięźniów stawia go w poniżającym położeniu wobec nich, naruszając w ten sposób artykuł 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

W tym kontekście stanowisko Centralnego Zarządu Służby Więziennej w przedmiotowej sprawie musi budzić zasadnicze wątpliwości. O ile bowiem za naturalne uznać można korzystanie w warunkach izolacji penitencjarnej przez osoby z niepełnosprawnością z pomocy współwięźniów w drobnych sprawach codziennych, o tyle przeniesienie, jak to miało miejsce w badanej sprawie, na współosadzonych obowiązku udzielania wszelkiej pomocy i sprawowania pełnej, całodobowej opieki nad taką osobą, musi zostać uznane za niedopuszczalne. Praktyka, zgodnie z którą personel zakładu karnego odpowiedzialnymi za świadczenie więźniom niepełnosprawnym pomocy w codziennych czynnościach czyni współosadzonych z celi, jest nieprawidłowa i niezgodna ze stanowiskiem Europejskiego Trybunału. Należy przy tym nadmienić, że osoby, na które zostają nałożone takie dodatkowe obowiązki, jeśli nie są odpowiednio przygotowane do udzielania świadczeń opiekuńczych mogą nierzadko swoim nieumiejętnym postępowaniem przysparzać podopiecznym dodatkowego cierpienia.

Do kwestii rozwiązania tego problemu odniesiono się w Raporcie z wykonania wyroku Bujak przeciwko Polsce, przedstawionym przez rząd Polski w dniu 6 lutego 2018 r. W Raporcie stwierdzono, iż wobec więźniów niepełnosprawnych, wymagających opieki i wsparcia osób innych przy zaspokajaniu podstawowych potrzeb, pomoc w codziennym funkcjonowaniu może być świadczona przez więźniów, którzy ukończyli kurs opiekuna osób starszych i niepełnosprawnych oraz są zatrudniani przez Służbę Więzienną do takich czynności - jest to praktyka bardzo cenna i wymagająca popularyzacji. Dodać należy, że do podejmowania takich działań Służba Więzienna została zobowiązana Zarządzeniem Nr 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i

pracowników penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych. W § 55 ust. 3 stanowi się, iż osadzonym niepełnosprawnym fizycznie, których stan zdrowia lekarz ocenił jako uniemożliwiający samodzielne funkcjonowanie oraz wymagającym opieki i pomocy innych osób należy zapewnić pomoc osadzonych posiadających odpowiednie kwalifikacje, zatrudnionych jako opiekunowie osób niepełnosprawnych.

W oparciu o informacje przedstawione przez rząd Polski Komitetowi Ministrów Rady Europy, wyroki ETPC w ww. sprawach przeciwko Polsce zostały uznane za wykonane. Niestety, przypadek osadzonego przywołany w niniejszym piśmie pokazuje, że stanowisko Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w dalszym ciągu nie jest w pełni uwzględniane we wszystkich jednostkach penitencjarnych w postępowaniu wobec więźniów z niepełnosprawnością. Niedostosowanie zaś sposobu postępowania z więźniami niepełnosprawnymi do zasad wynikających z linii orzeczniczej Europejskiego Trybunału może skutkować kolejnymi niekorzystnymi dla Polski rozstrzygnięciami i narażać Skarb Państwa na ponoszenie ciężarów w postaci zapłaty zadośćuczynienia.

Zdając sobie sprawę, że zapewnienie więźniom z niepełnosprawnością stałej pomocy wykwalifikowanego personelu Służby Więziennej nie jest w obecnych realiach możliwe, skierowanie do wykonywania tych zadań odpowiednio przeszkolonych więźniów, którzy będą świadczyć pomoc w ramach zatrudnienia, wydaje się, że jest na ten moment właściwym rozwiązaniem istniejącego problemu. Taka instytucjonalizacja pomocy świadczonej osobom niepełnosprawnym pozwala na zapewnienie właściwego poziomu opieki i uniknięcie u tych osób poczucia pozostawania w poniżającym położeniu.

Mając na względzie powyższe, zwracam się do Pana Dyrektora z prośbą o podjęcie skutecznych działań zmierzających do zapewnienia wszystkim więźniom z niepełnosprawnością odbywania kary pozbawienia wolności w warunkach adekwatnych do potrzeb wynikających z ich stanu zdrowia i zapewniających wykonywanie kary w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej tych

osób, uwzględniających stanowisko Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz obowiązujące przepisy.

Jednocześnie zwracam się z uprzejmą prośbą do Pana Dyrektora o udzielenie informacji, ile osób z niepełnosprawnością, wymagających pomocy innych osób w czynnościach dnia codziennego, przebywa obecnie w jednostkach penitencjarnych i jaka jest liczba osób, które mają orzeczony stopień niepełnosprawności w stopniu znacznym. Będę wdzięczny również za wskazanie, ilu osadzonych w latach 2021-2022 ukończyło kurs opiekuna osób starszych i niepełnosprawnych, ilu osadzonych z takimi uprawnieniami przebywa obecnie w jednostkach penitencjarnych, a także ile z tych osób jest zatrudnionych w charakterze opiekuna (odpłatnie i nieodpłatnie).

Z wyrazami poważania

Marcin Wiącek
Rzecznik Praw Obywatelskich
/-podpisano elektronicznie/